

Pregledni članak

OBAVEZNO I DOBROVOLJNO PENZIJSKO OSIGURANJE U USLOVIMA PANDEMIJE COVID – 19

Tatjana Rakonjac-Antić*

tatjana.rakonjac@ekof.bg.ac.rs

Marija Koprivica*

marija.koprivica@ekof.bg.ac.rs

Rezime

Posledice pandemije COVID-19 prvenstveno se odražavaju na zdravlje ljudi, a zatim i na ekonomiju, na realni i finansijski sektor. Mere zdravstvene zaštite, koje se preduzimaju širom sveta, utiču na usporavanje ili zaustavljanje ekonomskih aktivnosti. Potencijalno povećanje nezaposlenosti, snižavanje i neredovnost isplata zarada itd. mogu da utiču na smanjenje iznosa akumuliranih doprinosa za obavezno penzijsko osiguranje. Mnoge države su, pored aktivnosti na jačanju zdravstvene zaštite, svoju aktivnost usmerile i na finansijsku pomoć stanovništvu, kao i na mere poreske politike (odlaganje rokova za obračun i plaćanje poreza i doprinosa itd.) U sistemu dobrovoljnog penzijskog osiguranja, penzijske nadoknade, u osnovi, zavise od visine doprinosa/premija i prinosa na investirana sredstva doprinosa/premija, tj. u velikoj meri zavise od razvijenosti finansijskih tržišta, koja u uslovima pandemije ispoljavaju veliku kolebljivost. Posebnu pretnju za solventnost penzijskih fondova (društava za upravljanje penzijskim fondovima) predstavljaju niske kamatne stope, koje uvećavaju vrednost njihovih budućih obaveza prema korisnicima penzijskih nadoknada. Cilj rada je da se, na osnovu detaljne analize, ukaže na direktne i indirektne efekte pandemije na obavezno i dobrovoljno penzijsko osiguranje i predlože mere za njihovo ublažavanje.

Ključne reči: obavezno penzijsko osiguranje, dobrovoljno penzijsko osiguranje, COVID - 19, doprinosi, finansijska tržišta

JEL KLASIFIKACIJA: H55, G23, E44, J32, I10.

---

* Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu

UVOD

Osnovna uloga sistema penzijskog osiguranja je obezbeđenje finansijske sigurnosti korisnicima penzijskog osiguranja. Prema kriterijumu obaveznosti, penzijsko osiguranje se deli na obavezno i dobrovoljno. Obavezno penzijsko osiguranje, kao deo socijalnog osiguranja, funkcioniše prema tekućem konceptu finansiranja, a u sistemima koji podrazumevaju postojanje individualnih penzijskih računa, prema sistemu kapitalizacije (drugi “stub” – nivo, prema modelu Svetske banke) što predstavlja i sistem finansiranja dobrovoljnog penzijskog osiguranja. Predmet rada je uticaj aktuelne pandemije COVID-19 na funkcionisanje obaveznog i dobrovoljnog penzijskog osiguranja. Cilj rada je da se izdvoje problemi koji su izazvani pandemijom i ukaže na moguće mere za njihovo ublažavanje. Rad se sastoji iz tri dela. U prvom delu rada ukazano je na osnovne zdravstvene i ekonomske posledice pandemije COVID-19. Drugi deo rada obuhvata analizu uticaja pandemije COVID-19 na obavezno penzijsko osiguranje, a u trećem delu rada je ukazano na probleme funkcionisanja dobrovoljnog penzijskog osiguranja u uslovima pandemije COVID-19.

1. ZDRAVSTVENE I EKONOMSKE POSLEDICE PANDEMIJE COVID-19

Tokom samo 20 godina ovog veka, svet se suočio sa dve ozbiljne krize: finansijskom krizom iz 2008. godine i krizom koju je proizvela pandemija COVID-19, proglašena od Svetske zdravstvene organizacije 11.03.2020. godine. Svetska finansijska kriza je prvenstveno imala ekonomsko-finansijske posledice, a onda posledice na živote ljudi i njihov rad, a pandemija COVID-19 prvenstveno ima posledice po zdravlje ljudi, a onda se poteškoće prenose na ekonomiju, na realni i finansijski sektor.¹ Virus je otkriven u preko 200 država sveta.² Ukupan broj preminulih osoba u svetu od početka pandemije COVID-19, zaključno sa 12.03.2021. godine, je bio oko 2,6 miliona, a broj obolelih je bio preko 118 miliona.³ U istom periodu u Republici Srbiji je

¹ <https://who.int> [Pristup: 12/03/2021], OECD (2020c), International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank (2021), Brodeur et al. (2020).

² Congressional Research Service (2021), str. 1

³ <https://covid19.who.int> [Pristup: 12/03/2021]

preminulo 4670 osoba od posledica COVID-19, a obolelo je 507959 osoba.⁴

U većini država sveta propisivane su mere za očuvanje zdravlja stanovništva u uslovima pandemije COVID-19. Sve to je uticalo na promene u njihovom načinu življenja i rada. Fizičke distance često neminovno vode ka socijalnim distancama⁵ utičući na psihofizički razvoj stanovništva, što će verovatno biti još vidljivije u narednom periodu. Mnogim zaposlenima je preporučen ili određen rad na daljinu, tj. rad od kuće.⁶ Pokušalo se, a i dalje se pokušava, da se napravi balans između zaštite ljudskih života i ekonomskih aktivnosti. Mere zdravstvene zaštite su, u velikom broju slučajeva, uticale na usporavanje ili zaustavljanje ekonomskih aktivnosti. Mnoge države su delimično ili u potpunosti zatvorile svoje granice.⁷ Došlo je do zastoja u nekim procesima proizvodnje, smanjen je obim aktivnosti u saobraćaju i transportu, turizmu, ugostiteljstvu itd. Između samo dva meseca, februara i aprila 2020. godine, industrijska proizvodnja u državama G20⁸ je u proseku opala za oko 28%. Značajniji pad industrijske proizvodnje u prethodno navedenom periodu zabeležen je u Italiji, Indoneziji i Južnoj Africi, i to između 40% i 60%, a relativno mali pad je zabeležen u Južnoj Koreji i Rusiji.⁹ Procenjeno je da je opadanje aktivnosti u međunarodnom turizmu bilo u rasponu od 60-80%¹⁰ Sve je to prouzrokovalo smanjenje broja zaposlenih u prethodno navedenim delatnostima, snižavanje zarada ili neredovnost u isplatama zarada itd.

Međunarodna organizacija rada je još u martu 2020. godine objavila procenu da će ubrzo značajan deo svetskog stanovništva ostati bezposla,¹¹ a samo u SAD-u između marta i aprila 2020. godine posao je izgubilo oko 16 miliona stanovnika kao posledica pandemije COVID-19.¹² Sa druge strane, povećane su aktivnosti u nekim drugim oblastima (informatika, transakcije putem interneta,

⁴ <https://covid19.rs> [Pristup: 12/03/2021]

⁵ Brodeur et al. (2020), str. 2.

⁶ Kočović et al. (2020), str. 10

⁷ U jednom periodu, čak više od 80 država je zatvorilo svoje granice (Congressional Research Service (2021), str. 1).

⁸ Argentina, Australija, Brazil, Kanada, Kina, Francuska, Nemačka, Japan, Indija, Indonezija, Italija, Meksiko, Rusija, Južna Afrika, Saudijska Arabija, Južna Koreja, Turska, Velika Britanija, USA, Evropska unija, Španija. Zajedno, u proseku, sve države članice G20 ostvaruju oko 80% svetskog BDP-a, 75% globalne trgovine, a u njima živi oko 60% stanovništva sveta; <https://www.g20.org/about-the-g20.html> [Pristup: 03/01/2021].

⁹ ILO / OECD (2020), str. 9.

¹⁰ OECD (2020d).

¹¹ ILO (2020).

¹² ILO / OECD (2020), str. 12.

elektronsko bankarstvo, farmacija, zdravstvena nega, poštanske usluge, dostava hrane itd.) ali bez jačanja svih ključnih procesa proizvodnje teško da se može zaustaviti pad BDP-a koji je prisutan u velikom broju država sveta.¹³

2. UTICAJ COVID-19 NA OBAVEZNO PENZIJSKO OSIGURANJE

Zdravstvene i ekonomske posledice pandemije COVID-19 osećaju i osiguranici i korisnici penzijskog osiguranja. Osnovni faktori koji utiču na adekvatno funkcionisanje obaveznog penzijskog osiguranja, koje se finansira po tekućem konceptu finansiranja (engl. “pay as you go”), su značajno veći broj aktivnih osiguranika u odnosu na broj korisnika penzijskog osiguranja i “ekonomija u usponu”.¹⁴

Za funkcionisanje obaveznog (javnog) penzijskog osiguranja od velike važnosti je obezbeđenje: višeg stepena zaposlenosti, redovnosti uplata sredstava doprinosa i podizanje nivoa zarada, što posredno utiče i na visinu uplaćenih sredstava doprinosa.

U uslovima pandemije COVID-19, povećanje nezaposlenosti,¹⁵ korišćenje mogućnosti od strane jednog broja aktivnih osiguranika za najraniji odlazak u penziju (umanjuje se “racio zavisnosti” - engl. “dependency ratio”), smanjenje zarada, neredovnost isplata zarada itd. imaju uticaj na snižavanje iznosa akumuliranih doprinosa za obavezno penzijsko osiguranje. Često ovakve situacije povećavaju pritiske na korišćenje budžetskih sredstava za popunjavanje deficita u sistemu obaveznog penzijskog osiguranja. Sa druge strane, na primer, prevremeno penzionisanje osiguranika produkuje niže iznose penzijskih nadoknada i ukoliko ove nadoknade nisu dovoljne za pokriće egzistencijalnog minimum korisnika penzijskog osiguranja, neminovno se javlja pojačano korišćenje usluga socijalne zaštite. U takvim uslovima, neophodna je detaljno koordinirana saradnja ključnih segmenata u okviru celokupnog sistema socijalne sigurnosti: socijalnog osiguranja i socijalne zaštite. Usled prethodno navedenog, mnoge države su pored aktivnosti na jačanju zdravstvene zaštite stanovništva svoju aktivnost

¹³ Procena je da je BDP u SAD-u realno opao u 2020. godini za 3,5% u odnosu na 2019. godinu (Congressional Research Service (2021), str. 11).

¹⁴ Rakonjac-Antić (2018), str. 16

¹⁵ Implicira povećanje korišćenja nadoknada u okviru osiguranja za slučaj nezaposlenosti.

usmerile i ka finansijskoj pomoći korisnicima penzijskog osiguranja, ali i aktivnim osiguranicima, direktno ili kroz podsticaje preduzećima u kojima rade koristeći mere poreske politike, mere podsticanja privatnog sektora i generalno mere za očuvanje likvidnosti (pozajmice, izvozne garancije itd.).

Mnoge države Evrope,¹⁶ a i sveta¹⁷ su, u osnovi, koristile neke od sledećih mera: odlaganje rokova za obračun i plaćanje poreza i doprinosa (u Republici Srbiji), smanjenje doprinosa za socijalno osiguranje na teret zaposlenih i/ili na teret poslodavaca (u Finskoj je privremeno bila smanjena stopa doprinosa na teret poslodavaca do kraja 2020. godine uz planirano povećanje stope doprinosa u periodu 2022-2025.¹⁸ godine), ukidanje doprinosa za socijalno osiguranje na teret jednog ili oba uplatioca (u Argentini na teret poslodavca)¹⁹, proširenje prava po osnovu socijalnog osiguranja za stanovnike koji su ostali bez posla ili se nalaze u samoizolaciji (Kina),²⁰ obezbeđenje jednokratne pomoći osetljivim kategorijama stanovnika među kojima su i penzioneri (u Australiji, 750 AUS\$ u martu i nakon jula 2020. godine)²¹ itd. Kao što je već prethodno navedeno, u Republici Srbiji je tokom trajanja vanrednog stanja (karantina) bilo odloženo plaćanje poreza na zarade i doprinosa za socijalno osiguranje za privatni sektor. Obezbeđeno je kasnije plaćanje ovih obaveza u ratama, sa realizacijom od početka 2021. godine.²²

Sve prethodno navedene mere kod određenog broja država uticale su i utiču na povećano dotiranje nedostajućih sredstava za obaveze javnih penzijskih fondova iz budžetskih sredstava, što ukazuje na potencijalnu opasnost zaduživanja država i povećanje javnog duga. Očigledno je da je pandemija povećala troškove većine država sveta u segmentu pružanja finansijske podrške stanovništvu i preduzećima, što uz smanjenje ekonomske aktivnosti i posledično umanjeње sredstava doprinosa za obavezno penzijsko osiguranje utiče na smanjenje nivoa penzijskih nadoknada. Indeksacija (usklađivanje) penzijskih nadoknada može, uglavnom u manjem stepenu da utiče na sprečavanje njihovog obezvređenja. Najčešće se sprovodi u odnosu na promenu zarada i/ili rast troškova života (u Republici Srbiji se penzijska nadoknada (penzija) usklađuje u procentu koji predstavlja zbir polovine

---

¹⁶ European Commission (2020).

¹⁷ Bureau for Workers' Activities (2020).

¹⁸ Sutcliffe (2020), str. 237.

¹⁹ Bureau for Workers' Activities (2020), str. 2.

²⁰ Isto, str. 20, 21.

²¹ Isto, str. 4.

²² KPMG (2020).

procenta promene potrošačkih cena i polovine procenta promene prosečne zarade bez poreza i doprinosa).²³

Za nesmetano funkcionisanje obaveznog penzijskog osiguranja je neophodno uspostavljanje kontinuiranih zadovoljavajućih uslova privređivanja za učesnike u sistemu. Očigledno je da će u ovim specifičnim uslovima pokretači ekonomija biti propulzivna, produktivna preduzeća uz stvaranje uslova ostalim preduzećima da se uz podsticaje oporave. Sa njihovim oporavkom će se stvoriti preduslovi za uvećanje broja poslova i poboljšanje finansijske pozicije radno aktivnog stanovništva. Donosioci odluka (“države”) će, pored ovih napora, morati da ulože i dodatni napor da omoguće održivost sistema obaveznog penzijskog osiguranja dok se ne obezbedi zadovoljavajući nivo rada ekonomskog sistema.

Sve prethodno navedene mere pomoći kod određenog broja država utiču na očuvanje osnovnih funkcija sistema obaveznog penzijskog osiguranja ali kod određenog broja država ipak ne mogu da spreče potencijalno snižavanje životnog standarda korisnika penzijskog osiguranja, što inicira da oni tragaju za novim izvorima sigurnosti (kreditiranje itd.). Aktivni osiguranici svoju pažnju usmeravaju i na sistem dobrovoljnog penzijskog osiguranja koji, nažalost, takođe u uslovima pandemije COVID-19 ima poteškoće u organizaciji i radu.

3. FUNKCIONISANJE DOBROVOLJNOG PENZIJSKOG OSIGURANJA U USLOVIMA COVID-19

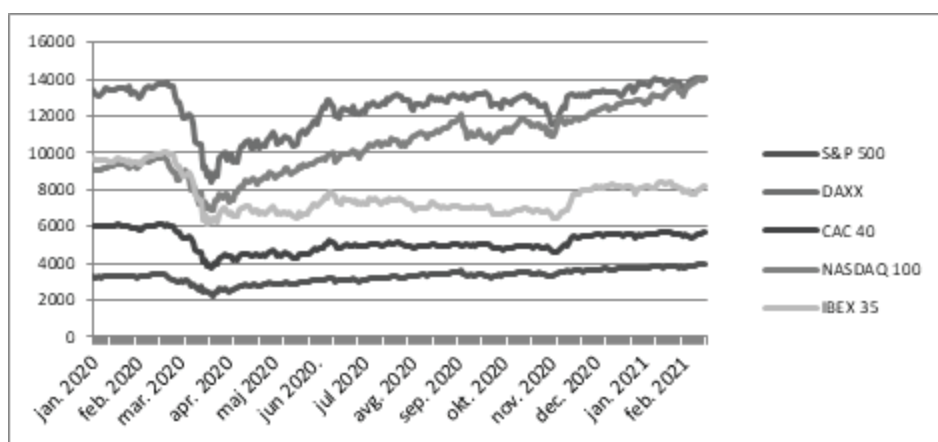
U sistemu dobrovoljnog penzijskog osiguranja penzijske nadoknade, u osnovi, zavise od visine doprinosa/premija i prinosa na investirana sredstva doprinosa/premija.²⁴ Funkcionisanje dobrovoljnog penzijskog osiguranja je u velikoj meri uslovljeno razvijenošću finansijskog tržišta. Uticaj pandemije COVID-19 na dobrovoljno penzijsko osiguranje je višestruk. Kao prvo, negativna cenovna kretanja na finansijskim tržištima dovela su do smanjenja vrednosti aktive penzijskih fondova. Proglašenje pandemije praćeno je naglim padom vrednosti berzanskih indeksa na tržištima kapitala širom sveta (Grafikon 1). Do aprila 2020. godine, indeks S&P 500 je izgubio 20% svoje vrednosti s početka godine. U istom periodu DAXX, kao najznačajniji indeks u Nemačkoj, je zabeležio pad od 26%, a japanski indeks Nikkei 225 pad od 25%. Prema podacima iz 2019. godine, prosečno učešće akcija u strukturi imovine penzijskih

²³ <https://pio.rs> [Pristup: 12/03/2021]

²⁴ Kočović et al. (2010), str. 493.

fondova u zemljama OECD-a je 26,8%. Otuda je pad cena akcija praćen padom vrednosti imovine ovih fondova za 10% u prvom kvartalu 2020. godine.²⁵ Ipak, obrazac tržišnih kretanja u uslovima aktuelne pandemije je bitno drugačiji u poređenju sa finansijskom krizom iz 2008. godine. Većina berzanskih indeksa je za samo nekoliko meseci povratila približnu vrednost iz perioda pre nastupanja pandemije. Sa druge strane, bilo je potrebno pet godina za oporavak većine finansijskih tržišta nakon sloma tokom prethodne finansijske krize.²⁶ Međutim, pandemija je uzrokovala povećanje tržišnog rizika, merenog volatilnošću prinosa.²⁷ U nastavku perioda, cene akcija variraju u skladu sa novim vestima vezanim za COVID-19 i za mere državne podrške, poput fiskalnih pogodnosti i direktnih davanja privrednim subjektima.²⁸ Posledično, penzijski fondovi (odnosno društava za upravljanje penzijskim fondovima) se, kao institucionalni investitori, u uslovima pandemije suočavaju sa naglašenom neizvesnošću i nestabilnošću prinosa.

Grafikon 1. Kretanje izabranih berzanskih indeksa (jan. 2020 – feb. 2021)

Izvor: <https://finance.yahoo.com> [Pristup: 15/02/2021]

Drugo, pad kamatnih stopa uzrokuje porast sadašnje vrednosti obaveza prema budućim korisnicima penzijskih nadoknada, čime su prvenstveno pogođeni sponzori planova sa definisanim penzijskim nadoknadama.

²⁵ OECD (2020a), str. 46.

²⁶ Neil Baily et al. (2020), str. 6.

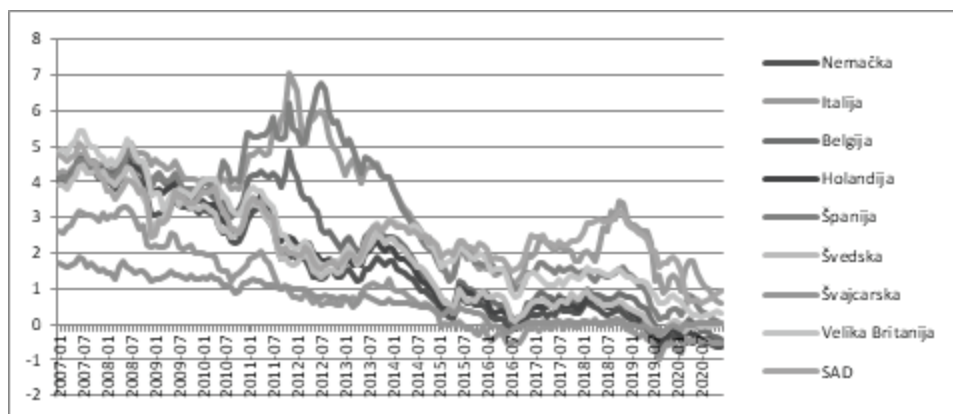
²⁷ Zhang et al. (2020)

²⁸ Ashraf (2020)

Iako započet pre više od tri decenije, globalni proces pada kamatnih stopa je intenziviran nakon finansijske krize 2008. godine. Tome su u značajnoj meri doprinele vodeće centralne banke svojim ekspanzivnim monetarnim intervencijama, usmerenim ka oživljavanju potrošnje, investicija i ekonomskog rasta.²⁹

U pokušaju da ublaže negativne ekonomske posledice pandemije COVID-19, centralne banke velikog broja zemalja su ponovo pristupile istim merama i instrumentima. Kao posledica, već niske kamatne stope su spuštene na još niži nivo. Tako su i stope prinosa na 10-godišnje državne obveznice dostigle novi istorijski minimum u toku 2020. godine (Grafikon 2).

Grafikon 2. Stope prinosa na 10-godišnje državne obveznice izabranih zemalja (jan. 2007 – dec. 2020)

Izvor: <https://data.oecd.org> [Pristup: 16/02/2021]

Kada stope koje se koriste za diskontovanje očekivanih budućih novčanih tokova po osnovu obaveza iz osiguranja padaju, sadašnja vrednost tih obaveza raste. Ovaj efekat je utoliko jači što je pad kamatnih stopa veći i što je ročnost obaveza duža. Stoga je uticaj kretanja kamatnih stopa na obaveze osiguravača posebno izražen u penzijskom i životnom osiguranju. Na strani aktive, opadajuće kamatne stope dovode do porasta tržišne vrednosti instrumenata sa fiksnim prinosom. Prosečno učešće obveznica u strukturi imovine penzijskih fondova u zemljama OECD-a je 43,6%.³⁰ Ipak, rast njihove vrednosti ne može da neutrališe rast obaveza zbog prisustva negativnog duracionog gepa. Kako je ročnost obaveza penzijskih fondova duža od ročnosti imovine koja služi

²⁹ Koprivica and Balleer (2020), str. 138.

³⁰ OECD (2020a), str. 34.

za njihovo pokriće, obaveze su relativno osetljivije na promene kamatnih stopa. Drugim rečima, pad kamatnih stopa povećava sadašnju vrednost obaveza u većoj meri nego što povećava vrednost investicija u instrumente sa fiksnim prinosom. Kao posledica, otvara se problem nepokrivenosti obaveza penzijskih fondova.

Treće, zbog rasta nezaposlenosti i pada zarada, smanjuju se mogućnosti pojedinaca da uplaćuju sredstva u okviru dobrovoljnog penzijskog osiguranja. Suočeni sa finansijskim teškoćama, i poslodavci su sve manje spremni i sposobni da uplaćuju dodatne doprinose u korist svojih zaposlenih.

Problem finansiranja je izraženiji u dobrovoljnim penzijskim planovima u poređenju sa obaveznim penzijskim osiguranjem, zbog otežanog pristupa dodatnim izvorima sredstava.³¹ Tip penzijskog plana određuje njegovu podložnost navedenim pravcima uticaja pandemije COVID-19. U planovima sa definisanim penzijskim nadoknadama (engl. "defined benefit plans"), prisutan je rizik da akumulirana sredstva doprinosa zajedno sa prinosom od investiranja tih sredstava neće biti dovoljna za pokriće obaveza prema korisnicima nadoknada, koji snosi sponzor plana. Pri padu vrednosti imovine ispod vrednosti obaveza, nadzorni organ može zahtevati podnošenje programa mera kojima će se obezbediti fundiranost plana u odgovarajućem roku kroz dodatne doprinose. Međutim, postavlja se pitanje da li će poslodavci, kao sponzori ovih planova, biti u mogućnosti da takve programe uspešno realizuju, budući da je i njihov opstanak ugrožen ekonomskom recesijom.³² Sa druge strane, u planovima sa definisanim doprinosima (engl. "defined contribution plans") vrednost imovine je, po definiciji, jednaka vrednosti obaveza, ali je izražen rizik smanjenja budućih penzijskih nadoknada zbog pada vrednosti imovine, koji snose sami učesnici plana.

Do sada je identifikovano nekoliko mera koje vlade država preduzimaju kao odgovor na otežano funkcionisanje dobrovoljnog penzijskog osiguranja u uslovima pandemije korona virusa. Ove mere mogu biti usmerene ka: limitiranju kratkoročnih investicionih gubitaka, obezbeđenju solventnosti planova i/ili subvencionisanju uplata doprinosa / premija.³³

Prodaja imovine nije adekvatan odgovor na silazna tržišna kretanja. Kratkoročne fluktuacije vrednosti aktive penzijskog fonda su neizbežne. Međutim, štednja za starost je dugoročna. Da bi se ograničili trenutni

---

³¹ Feher and de Bidegain (2020), str. 2.

³² Rappaport and Siegel (2020), str. 6.

³³ OECD (2020b), str. 2.

investicioni gubici, društva za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima treba da slede pasivnu investicionu strategiju, koja će im omogućiti da nadoknade smanjenje vrednosti aktive u budućem periodu. Kroz odgovarajuću komunikaciju, učesnicima u penzijskim planovima treba predočiti da se kapitalni gubici neće realizovati dok god se imovina ne prodaje i da se pridržavanjem dugoročnih investicionih planova može povratiti rast imovine iz predkriznog perioda.

Nadzor nad funkcionisanjem dobrovoljnog penzijskog osiguranja u kriznim uslovima ne treba da bude rigidan, kako sponzori penzijskih planova ne bi bili dodatno opterećeni. Rešavanje nastalih finansijskih problema u funkcionisanju penzijskih planova iziskuje fleksibilan i pragmatičan pristup u smislu ublažavanja regulatornih ograničenja i zahteva za ispunjenošću relevantnih propisa.³⁴ Time se doprinosi obezbeđenju solventnosti planova i izbegava pro-ciklično ponašanje društava za upravljanje penzijskim fondovima, sa negativnim uticajem na finansijska tržišta u kratkom roku.

Konačno, subvencionisanje uplata doprinosa/premija koje poslodavci uplaćuju za račun svojih zaposlenih može obezbediti kontinuitet finansiranja dobrovoljnih penzijskih planova u uslovima restriktivnih mera i posledičnog ekonomskog pada.

Pored navedenih, u pojedinim zemljama implementirane su i mere koje treba da pomognu učesnicima u penzijskim planovima da prevaziđu trenutne finansijske teškoće. Takve mere, kao što su privremeni prekid uplate doprinosa ili prevremeno podizanje sredstava sa računa doprinose padu akumuliranih sredstava i mogu izazvati probleme u funkcionisanju planova dobrovoljnog penzijskog osiguranja u dugom roku. Njima se ugrožava adekvatnost budućih penzijskih nadoknada, zbog čega one treba da budu korišćene samo u krajnjoj instanci i u specifičnim izuzetnim okolnostima (kao što je gubitak zaposlenja).

ZAKLJUČAK

Pored ključnih posledica po zdravlje osiguranika i korisnika penzijskog osiguranja, demografskog, socijalnog i ekonomskog uticaja, pandemija COVID-19 na direktan ili indirektan način utiče na obezbeđenje osnovnih uslova za funkcionisanje i obaveznog i dobrovoljnog penzijskog osiguranja. Sredstva doprinosa u sistemu obaveznog penzijskog osiguranja mogu biti umanjena usled uticaja pandemije na smanjenje zaposlenosti u određenom

³⁴ International Organisation of Pension Supervisors (2020), str. 3.

broju sektora, na snižavanje nivoa zarada ili usled neredovnosti isplata zarada. Određeni broj osiguranika, usled prethodno navedenih potencijalnih dešavanja, će koristiti mogućnost najranijeg odlaska u penziju. Prethodno navedena dešavanja utiču na povećanje deficita u sistemu obaveznog penzijskog osiguranja što može da predstavlja veliki pritisak na državni budžet iz kojeg se vrši preusmeravanje sredstava u sistem obaveznog penzijskog osiguranja.

Ekonomske posledice pandemije COVID-19 imaju uticaj i na smanjenje broja novih osiguranika u sistemu dobrovoljnog penzijskog osiguranja, smanjenje mogućnosti za uplate sredstava doprinosa i stvaranje uslova da korisnici osiguranja u najranije dozvoljenoj fazi povlače sredstava sa penzijskih računa. Kolebljivost na finansijskim tržištima i niži prinosi otežavaju funkcionisanje dobrovoljnog penzijskog osiguranja. Dugoročnost ulaganja sredstava doprinosa/premija ostavlja prostor za očekivanja da će tokom određenog perioda doći do stabilizacije stanja na finansijskim tržištima i posledično do povećanja prinosa na investirana sredstva. Regulatori imaju kompleksne zadatke (u vezi solventnosti, ravnopravnosti ugovornih strana itd.) i pred njima su značajni izazovi. Na osnovu prethodno navedenog se nameće zaključak da je neophodno da svi učesnici u sistemima, koliko za to postoje uslovi, u toku trajanja pandemije COVID-19, ulože značajan napor za nesmetano funkcionisanje i obaveznog i dobrovoljnog penzijskog osiguranja.

MANDATORY AND VOLUNTARY PENSION INSURANCE IN CONDITIONS OF COVID-19 PANDEMIC

Abstract

The consequences of the COVID-19 pandemic primarily affect human health, and then the economy, the real and financial sectors. Health care measures, taken around the world, have the effect of slowing down or stopping economic activities. Potential increase in unemployment, reduction and irregularity of salary payments, etc. may affect the reduction of the amount of accumulated contributions for mandatory pension insurance. In addition to activities to strengthen health care, many countries have focused their activities on financial assistance to the population, as well as on tax policy measures (postponement of deadlines for payment of taxes and contributions, etc.) In the system of voluntary pension insurance, pension benefits, basically, depend on the amount of contributions / premiums and the return on invested contributions/ premiums,

ie. they largely depend on the development of financial markets, which are very volatile in a pandemic. Low interest rates pose a special threat to the solvency of pension funds (pension fund management companies), as they increase the value of their future liabilities to beneficiaries. The aim of this paper is to point out the direct and indirect effects of the pandemic on mandatory and voluntary pension insurance, based on a detailed analysis, and to propose measures to mitigate them.

Key words: mandatory pension insurance, voluntary pension insurance, COVID - 19, contributions, financial markets

LITERATURA

Ashraf, B. N. (2020), "Stock markets' reaction to COVID-19: Cases or fatalities?", *Research in International Business and Finance*, 54, December 2020, 101249

Brodeur, A., Gray, D., Islam A., and Jabeen Bhuiyan, S. (2020), "A Literature Review of the Economics of COVID-19", IZA Discussion Paper No. 13411, IZA - Institute of Labor Economics, Bonn.

Bureau for Workers' Activities (2020), "Governments responses to COVID -19", ACTRAV Analysis - 6 April 2020, ACTRAV-ILO, Washington, D.C.

Congressional Research Service (2021), "Global Economic Effects of COVID-19", CRS Report No. 46270, Washington, D.C.

European Commission (2020), *Policy measures taken against the spread and impact of the coronavirus - 7 May 2020*, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/coronavirus_policy_measures_7_may.pdf [Pristup: 10/03/2021]

Feher, C., and de Bidegain, I. (2020), "Pension Schemes in the COVID-19 Crisis: Impacts and Policy Considerations", *Fiscal Affairs*, International Monetary Fund, Washington, D.C.

<https://covid19.rs> [Pristup: 12/03/2021]

<https://covid19.who.int> [Pristup: 12/03/2021]

<https://data.oecd.org> [Pristup: 16/02/2021]

<https://finance.yahoo.com> [Pristup: 15/02/2021]

<https://pio.rs> [Pristup: 12/03/2021]

ILO (2020), *Social protection responses to the Covid-19 crisis, Country responses and policy considerations*, ILO, Geneva.

ILO / OECD (2020), "The impact of the COVID-19 pandemic on jobs and incomes in G20 economies", *ILO-OECD paper prepared at the request of G20 Leaders Saudi Arabia's G20 Presidency*, https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/multilateral-system/g20/reports/WCMS_756331/lang--en/index.htm [Pristup: 12/03/2021]

International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank (2021), *Global Economic Prospects*, Washington, D.C.

International Organisation of Pension Supervisors (2020), "*IOPS statement on pension supervisory actions to mitigate the consequences of the Covid-19 crisis*", June 2020, <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/IOPS-statement-on-pension-supervisory-actions-Covid-19-crisis.pdf> [Pristup: 16/02/2021]

Kočović J., Šulejić P., and Rakonjac-Antić T. (2010), *Osiguranje*, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Centar za izdavačku delatnost (CID)

Kočović, J., Rakonjac-Antić, T., and Koprivica, M. (2020), "Rizik pandemije - pretnja ili šansa za delatnost osiguranja?", *Evropska revija za pravo osiguranja*, 2020(2), Pp 10 – 18.

Koprivica, M., and Balleer, M. (2020), "Prospects of the insurance sector in a low interest rate environment" in Kočović, J., Rakonjac-Antić, T., Jovanović Gavrilović, B., Boričić, B. (eds.), *Insurance Market After COVID-19*, University of Belgrade, Faculty of Economics, Pp 137 – 157.

KPMG (2020), "Plaćanje odloženih poreza i doprinosa na rate", *Poreske vesti*, <https://home.kpmg/rs/en/home/insights/2020/12/placanje-odlozenih-poreza-i-doprinos-a-na-rate.html> [Pristup: 12/03/2021]

Neil Baily, M., Harris, B. H., and Doshi, S. (2020), "COVID-19 and retirement: Impact and policy responses", *Economic Studies at Brookings*, The Brookings Institution, Washington, D.C.

OECD (2020a), *Pension markets in focus 2020*, OECD, Paris.

OECD (2020b), *Retirement savings in the time of COVID-19*, OECD, Paris.

OECD (2020c), *The impact of the coronavirus (COVID-19) crisis on development finance*, OECD, Paris.

OECD (2020d), *Tourism policy responses to coronavirus (COVID-19)*, OECD, Paris.

Rakonjac-Antić, T. (2018), *Penzijsko i zdravstveno osiguranje*, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Centar za izdravačku delatnost (CID)

Rappaport, A., and Siegel, S. (2020), “Impact of COVID-19 on Retirement Risks”, *Aging and Retirement*, April 2020, Society of Actuaries, <https://www.soa.org/globalassets/assets/files/resources/research-report/2020/covid-19-retirement-risk.pdf> [Pristup: 15/02/2021]

Sutcliffe, C. (2020), “The implications of the COVID-19 pandemic for pensions” in Billio, M., Varotto, S. (eds.), *A New World Post COVID-19: Lessons for Business, the Finance Industry and Policy Makers. Innovation in Business, Economics & Finance* (1). Ca’ Foscari University Press, Venice, Pp 235 – 244.

Zhang, D., Hu, M. and Ji, Q. (2020), “Financial markets under the global pandemic of COVID-19”, *Finance Research Letters*, 36, October 2020, 101528